

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/78873>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

Woord & Gebaar, maart 2009

Een moedertaal is niet te leren

Gevaarlijke revival van de orale tijd dankzij CI

Onno Crasborn

In september 2008 overleed priester Toine van Uden. Hij is zijn levenlang betrokken geweest bij het dovenonderwijs, en schijnt tot aan het eind van zijn leven zich zeer betrokken te hebben gevoeld bij wat er allemaal speelde. Een veelheid aan in memoriams verscheen er dan ook: van het Brabants Dagblad tot het Bisdom van 's Hertogenbosch en Viataal. In 1938 kwam hij al als leraar bij de dovenschool in St. Michielsgestel te werken, waar hij in 1977 met pensioen ging. Van Uden stond bekend als fervent voorstander van oraal onderwijs voor dove kinderen. Dove kinderen groeien op in een horende wereld, was de gedachte, en daar kunnen ze zich alleen redden als ze Nederlands leren liplezen en spreken. Het gebruik van gebarentaal leidt daarvan af. Bovendien is duidelijk dat dove kinderen veel hulp nodig hebben om gesproken taal te leren: ze kunnen immers spraak om zich heen niet horen en zo automatisch taal verwerven.

Van Uden heeft veel bijgedragen aan die speciale aandacht voor de spraakontwikkeling van dove kinderen. Door zijn directe betrokkenheid bij het onderwijs, maar ook door na te denken over methodes. Dat was het uitgangspunt voor een symposium in Maastricht op vrijdag 30 januari 2009. Prof. Frans Coninx, een Nederlandse 'audiopedagoog' in Duitsland, en pedagoog prof. Guido Lichtert uit Vlaanderen hadden dit samen georganiseerd. De laatste noemde zich in zijn eigen lezing 'een leerling van Van Uden'. De titel van de bijeenkomst was *Van Udens methoden anno 2009, maar de inhoud kwam rechtstreeks uit de jaren '70 en bepaald niet uit deze tijd. Het besef dat gebarentaal de enige werkelijk toegankelijke taal is voor dove en slechthorende babies leek niet tot de sprekers te zijn doorgedrongen. Ook al had prof. Lichtert het een aantal keren verkapt over een 'bilinguaal-bimodaal kader', het woord gebarentaal viel niet. Taalarme kinderen kwamen wel voorbij – waarmee doven werden bedoeld, voor alle duidelijkheid.*

Van Uden ontwikkelde de 'reflecterende moedertaalmethode'. De gedachte was dat taal bij kinderen niet gewoon komt aanwaaien door te luisteren naar wat ze om zich heen horen, maar dat ze actief moeten worden aangemoedigd om na te denken (reflecteren) over wat ze doen. De ouders en leerkrachten denken met het kind mee, en corrigeren waar nodig. Het lijkt geen twijfel dat Van Uden hier een specialist in was, en die methode door de decennia heen heeft verfijnd en verbeterd. Maar er is één probleem: je leert er geen moedertaal mee. Uit decennia taalkundig en psychologisch onderzoek weten we dat een moedertaal alleen in de eerste paar levensjaren verworven kan worden. Het vormt de basis voor al je communicatie, voor het leren van andere talen, en voor het leren van heel veel andere dingen. Van omgang met mensen tot aardrijkskunde. Het is een wonder dat kleine kinderen al op driejarige leeftijd zo verschrikkelijk goed zijn in hun moedertaal, zonder enige les en met minimale bijsturing van hun ouders. Gewoon door eindeloos veel taal om zich heen te horen of (in het geval van gebarentaal) te zien. In die fase helpt corrigeren geen biet: ouders weten wel hoe hun eigen kinderen gewoon hun eigen weg bewandelen, en pas ophouden met 'ik loopte' te zeggen als ze zelf klaar zijn voor 'ik liep'. Corrigeren helpt niet, en laten nadenken is bij babietjes een onmogelijke opdracht.

Dit wist ik allemaal al. Maar waarom heb ik me die middag nou zo verschrikkelijk zitten opwinden? Omdat de zaal vol zat met mensen uit de praktijk. Tweehonderdveertig docenten en andere medewerkers van dovenscholen, logopedisten, audiologen, noem maar op. Naast een enkele CI-drager was er geen dove te bekennen, laat staan een gebarende dove met een tolk. Allemaal mensen die het beste voor hebben met dove kinderen, maar die wel naar die kinderen kijken vanuit hun vak: kinderen helpen, zorgen dat kinderen zichzelf kunnen ontwikkelen. Al deze mensen kregen een vertekend beeld van taalontwikkeling en dove kinderen voorgeschoteld, en gingen vermoedelijk naar huis met een positief gevoel: het gaat steeds beter met CI's, de mogelijkheden voor dove kinderen om uit hun isolement te stappen en te kunnen leren spreken en luisteren zijn nu echt heel goed. Het recente proefschrift van Esther Kolen laat zien wat voor een dramatische gevolgen het kan hebben als kinderen niet vanaf hun geboorte een toegankelijke taal in hun omgeving zien. Bij de elf kinderen van wie zij de taalontwikkeling heeft onderzocht is niet kort na de geboorte vastgesteld dat ze doof waren. Dat duurde, het is tegenwoordig moeilijk om je voor te stellen dat dit vroeger heel vaak zo ging, gemiddeld ruim anderhalf jaar. In die anderhalf jaar hebben de kinderen alleen kunnen kijken naar de mimiek en bewegende lippen van de mensen om hen heen. Pas toen het kind twee jaar oud was waren de ouders bezig met gebarentaal leren. Twee jaar! Dan praten de meeste kinderen je al de oren van de kop, en is hun woordenschat al vele honderden woorden groot – of ze nou met gebarentaal of gesproken taal opgroeien. Een achterstand van twee jaar aan het begin van je leven, die loop je niet zomaar weer in. De kinderen uit Kolen's onderzoek bleken op hun zevende levensjaar een flink lager taalniveau te hebben in vergelijking met horende kinderen en andere dove kinderen die wel met gebarentaal zijn opgegroeid. Naar sociaal-emotionele ontwikkeling heeft Kolen niet gekeken, maar je houdt je hart vast.

Die achterstand, dat is waar de crux van het probleem zit en dus ook de uitdaging bij het grootbrengen van dove kinderen. Ze moeten genoeg gebarentaal om zich heen zien om de natuurlijke taalverwerving van jonge kinderen zijn gang te laten gaan. Dat betekent snel dove vrienden maken, dove oppassen inzetten, dove peuterspeelzalen, enzovoorts. Taal is niet iets wat op school wordt aangeleerd. Op school leer je spellen, moeilijke woorden, en geschiedenis. Maar de kern van je taalvaardigheid bezit je allang op je vijfde levensjaar, als de lees- en schrijflessen beginnen. Je hebt een woordenschat van enkele duizenden woorden, je breidt moeiteloos lange

zinnen in elkaar, maakt bijzinnen zonder nadenken, gebruikt klemtoon en intonatie op verfijnde manieren. Vrijwel zonder instructie, gewoon door om je heen te kijken of te luisteren en heel veel te communiceren. Van Udens “reflecterende moedertaalmethode” is dus een paradox. Iets onmogelijks. Een moedertaal leer je niet met een schoolmethode, die moet je uit je omgeving oppikken. Die omgeving moet in het geval van dove kinderen, of ze nou wel of niet een CI hebben, dus vooral bestaan uit gebarentaal. Heel veel gebarentaal. Punt. Dat vereist een flinke inspanning van horende ouders, en ook van de dovengemeenschap. Als dat gegarandeerd is, kan er vervolgens ook aandacht geschonken worden aan spraakaanbod om de CI te prikkelen. Maar zonder gebaren is er geen moedertaal voor CI-kinderen. Hoe graag Van Uden dat ook gewild zou hebben. In de inleiding kenschetste organisator Frans Coninx Van Uden als ‘holistisch, optimistisch, en realistisch’. Het optimisme straalt inderdaad van al zijn werk af. Maar laten we nu toch niet de orale tijd kenschetsen als ‘holistisch’: er werd slechts een kant van de ontwikkeling van kinderen benadrukt. Realistisch was het misschien in een tijd dat we nog weinig wisten over natuurlijke taalontwikkeling, tweetaligheid en gebarentaal. Maar sinds Van Uden in 1977 met pensioen ging is daar veel aan veranderd. Laten we die kennis nu in hemelsnaam gebruiken bij het grootbrengen van kinderen met een CI, en hun naast alle aandacht voor spraak ook zoveel mogelijk gebarentaal aanbieden. Opdat ze in ieder geval één moedertaal normaal kunnen verwerven. *Verschenen in Woord & Gebaar, maart 2009.*